

הכרזת המדינה והקמת צה"ל

השיקולים בעד הכרזה על הקמת המדינה בה" באייר תש"ח (הסיכויים שבהכרזה)

1. הצורך למלא את החלל שייווצר עם סיום המנדט הבריטי ב-15 במאי 1948.
2. התחושה כי דחיית ההכרזה על המדינה תפעל לרעת היישוב ותהיה החמצה לדורות.
3. היישוב היה מוכן ומאורגן להקמת מדינה עצמאית: מוסדות ממשל עצמי, חינוך, בריאות, שפעלו כבר כמה עשורים בתקופת המנדט הבריטי.
4. אם יפלו צבאות ערב, הפלישה תהיה למדינה יהודית עצמאית וריבונית, ודבר זה יקל את הצגת המאבק במוסדות האום.
5. כינון מדינה ריבונית יאפשר גיוס חובה, שהייה הכרחי בתנאי המלחמה הקשים. בנואמו, בן גוריון משלב ניתוח רציונאלי ואמונה בכוחו של החייל היהודי. הוא הציג אמנם את הסכנות הכרוכות בהכרזת המדינה, אך עמד על דעתו שאין לקבל את התכתיב האמריקני. כאשר הוא ניתח את מערכת הסיכויים והסיכונים בהחלטה האם להסכים לשביתת נשק או להכריז על הקמת המדינה הציג בן גוריון 3 אפשרויות:

- א. אפשרות ראשונה – היהודים והערבים ילחמו בארץ בלי לקבל סיוע מבחוץ. במצב כזה אפשרי שהיישוב ישתלט על הארץ למרות הקשיים, אולם זו אפשרות אינה מציאותית.
- ב. אפשרות שניה – מצב בו ימשך המנדט בארץ ישראל. במצב כזה לדעתו של בן גוריון: מדינות ערב יפרו את שביתת הנשק, הערבים בארץ יקבלו עזרה בנשק וכוח אדם. לעומת זאת היישוב שיהיה תחת שלטון מנדט – יהיה בהסגר, ולכן לא יוכל לייבא נשק, ולהביא אנשים מבחוץ כך ישתלטו הערבים על הארץ – כמעט ודאיים.
- ג. אפשרות שלישית – שהיא שהביאה את בן גוריון להחלטה שיש להכריז עתה על הקמת המדינה ולא להסכים לשביתת נשק היא – שמאחר שבכל מקרה תתרחש פלישה של מדינות ערב (כלומר בכל מקרה הערבים יקבלו נשק וסיוע) הרי שאם בשלב זה היישוב יהיה כבר מדינה עצמאית, גם הוא יוכל לקבל סיוע מבחוץ וכוחותיו יגדלו. נכון שהמערכה תהיה כבדה ויהיו אבדות קשות, אך רק כך יש ליישוב סיכוי לנצח.

להלן הטיעונים שהעלה בן גוריון בעד ההכרזה על הקמת המדינה (ב-14.5.1948):

- א. מדינות ערב יפלו בכל מקרה – מדינות ערב לא כפופות לשביתת הנשק וימשיכו להתכונן למלחמה. פלישה ערבית תהיה בכל מקרה. לכן עדיף שזה יהיה כשאנחנו עצמאיים אז נוכל לגייס אנשים מבחוץ, לייבא נשק ויש לנו סיכוי.
- ב. כדי לגייס את כל הפוטנציאל המלחמתי בארץ (כוח אדם, כלי רכב, מזון) צריכה לקום ממשלה מוסכמת וזה יכול להיעשות רק לאחר הכרזת המדינה. שביתת נשק תחליש את היישוב, תגביל אותו ברכישת נשק (באותה תקופה כמות של נשק כבר היה מוכן להעברה לארץ), תגרום לאיסור עלייה, אבל לא תגביל את מדינות ערב העצמאיות.

ג. אי הכרזה על הקמת מדינה משמעו הפסקת עלייה כלומר, פחות כוח אדם.
ד. ההכרזה תעלה את המורל, דחיית הכרזת המדינה תעורר מחלוקת ביישוב ותפגע במורל.
ה. 14 במאי היא פרשת דרכים היסטורית – דחיית הצעת הנאמנות הבריטית, הפינני הבריטי של הארץ וסכנת פלישת מדינות ערב. בן גוריון ידע שאין להשאיר חלל ריק בהיסטוריה ויש לפעול. האמין שהכרזת המדינה תהפוך את היישוב והחייל היהודי לכוח שאין לעצור בעדו. דוד בן גוריון היה איתן בדעתו שהסיכויים שווים לסיכונים, ולכן צריך להסתכן. אין לסגת מן ההחלטה לא לשנותה, או לדחות אותה. דחייה עלולה לגרום להחמצת ההזדמנות ההיסטורית להקים את המדינה העברית ההתלבטות הייתה קשה וההחלטה על הכרזת המדינה ב-14.5.1948 ברוב של קול אחד (6 נגד 5). לאחר הכרזת העצמאות והכרה ממדינות רבות כולל ברה"מ הורה טרומן להכיר בישראל.

הקמת צה"ל ופירוק המחנות

הקמת צה"ל - על פי פקודה מס' 4 מטעם הממשלה הזמנית לישראל ב-26.5.1948

עיקרי הפקודה:

1. מוקם בזה צבא ההגנה לישראל מורכב מחילות יבשה חיל אוויר וחיל הים.
  2. מונהג גיוס חובה לצה"ל.
  3. כל אדם המשרת בצה"ל חייב להישבע שבועת אמונים למדינת ישראל, לחוקתה ולשלטונותיה המוסכמים.
  4. נאסר על הקמתו או גיוסו של כוח מזויין מחוץ לצבא ההגנה לישראל.
- ב-31.5.1948 פורסמה פקודת יום ע"י בן גוריון – ראש הממשלה ושר הביטחון – בה נאמר כי עם הקמת מדינת ישראל יצאה ההגנה מהמחותרת ונהפכה לצבא סדיר. פקודה זו הקנתה לצה"ל מעמד רשמי ממלכתי כצבא החוקי היחיד של מדינת ישראל. בפקודה היה כלול נוסח השבועה שכל חייל בצה"ל היה חייב להישבע. הפקודה כוללת הבעת אמונים למדינה, קבלת הסמכות הצבאית והתחייבות להקדיש את כל הכוחות להגנת המדינה ובטחונה. טקסי ההשבעה הרשמיים של מפקדי צה"ל וחייליו התקיימו ב-26 ליוני 1948.

שבועת האמונים לצה"ל: "אני נישבע ומתחייב בהן צדקי לשמור אמונים למדינת ישראל, לחוקתה ולשלטונותיה המוסכמים, לקבל על עצמי ללא תנאי וללא סייג עול משמעתו של צבא ההגנה לישראל, לציית לכל הפקודות וההוראות הניתנות על ידי המפקדים המוסכמים, ולהקדיש את כל כוחותיי ואף להקריב את חיי להגנת המולדת ולחירות ישראל"

פירוק המחותרות

השיקולים שהנחו את בן גוריון והממשלה הזמנית לפרק את המחותרות ואת הפלמ"ח

1. מדינה נלחמת על חייה זקוקה לצבא ממלכתי, עממי, גדול ומודרני הנתון למרות הממשלה. המערכה הצבאית מחייב ליכוד הכוחות ושיתוף פעולה מוחלט במילוי משימות לאומיות וצבאיות. הקמת מדינה מחייבת הקמת צבא אחד הכולל את כל הכוחות הלוחמים תחת מרות המטה הכללי.

2. הארגונים הצבאיים חייבים להתפרק ולמנוע כל פעילות צבאית עצמאית או רכישת נשק בעיני בן גוריון צריך שיהיה מסגרת מקצועית מסודרת והירארכית בשונה מהמחותרות.

3. גישה ממלכתית – צבא המדינה הוא צבא העם כולו:

בן גוריון נודע לא רק כמנהיג המאבק של היישוב בדרך למדינה, לא רק כאב מייסד של מדינת ישראל אלא גם כמי שנשא את דגל הממלכתיות. מפעלו העיקרי של בן גוריון בהקשר זה היה הקמת צה"ל, תוך פירוק המסגרות הצבאיות העצמאיות הקודמות של אותם ארגוני מחתרת שקיימו זיקה פוליטית מפלגתית – לאצ"ל ללח"י ולפלמ"ח. ולמנוע השפעה של גופים פוליטיים שונים באמצעות הקמת צבא אחד מאוחד הכפוף לרשות המבצעת בלבד: גישה ממלכתית משמעה ביטול כל אפשרות של זיקה פוליטית בקרב הכוחות הלוחמים. בן גוריון ביקש דה-פוליטיזיה של צה"ל וזה יאפשר קיום שלטון דמוקרטי. במדינה מתוקנת וריבונית אין "צבא פרטי" של הימין או של השמאל. בנוסף, הצורך לנהל את המלחמה על פי קו מוסכם (על רקע חילוקי הדעות שהיו בין המסגרות השונות בשאלת דרכי המאבק, וחילוקי הדעות בין יוצאי הצבא הבריטי למפקדי הפלמ"ח בנוגע לשיטות הלחימה

תהליך פירוק האצ"ל, הלח"י והפלמ"ח:

ביצוע ההחלטה היה כרוך בקשיים:

1. הקושי לבטל מסגרות עצמאיות ולקבל מרות לאומית לאחר עשור שבו הייתה אווירת אי-אמון ויריבות קשה בין ארגוני "הפורשים" – האצ"ל והלח"י לבין היישוב המאורגן.
2. בהחלטות ובהסכם שנכתב לא נקבע מה יהיו הסנקציות שיופעלו על מי שלא ישתף פעולה – ראה להלן ההידרדרות שהובילה ל"פרשת אלטלנה".
3. הביקורת הקשה והמאבקים שניהלו מטה הפלמ"ח ואנשיו נגד החלטת בן גוריון.
4. ביצוע ההחלטה היה צריך להיעשות "מהיום למחר".

תהליך פירוק המחתרות

1. פירוק האצ"ל: משנוסד צה"ל לא ניתן היה להשלים עם המשך קיומו של האצ"ל.
- ב- 1.6.1948 נחתם הסכם בדבר פירוק האצ"ל. בהסכם נקבע:
  - א. "מתוך החלטתם החופשית והמוצהרת חדל אצ"ל לפעול ולהתקיים כחטיבה עצמאית במדינת ישראל".
  - ב. חברי אצ"ל יתגייסו לצה"ל וישבעו אמונים למדינת ישראל.
  - ג. אצ"ל ימסור את נשקו וציודו לצה"ל.
  - ד. אצ"ל יפסיק את פעולות הרכש וינתק את קשרי חוץ.
- בע"פ סוכם שתהליך הפירוק יימשך חודש ימים. במהלך חודש אכן צורפו לצה"ל 3 גדודים של אצ"ל כגדודים נפרדים של אצ"ל בתוך החטיבות של צה"ל.

פרשת "אלטלנה"

האצ"ל לא הזדרז לקיים את סעיפי ההסכם לא הפסיק לפעול ולא חדל מפעולות רכש נפרדות. שני המחנות הגיעו לסף מלחמת אזרחים בפרשת "אלטלנה". שהייתה ספינה שצוידה בנשק רב שניתן לאצ"ל על ידי ידידים נוצרים בצרפת. על הספינה היו 900 לוחמים עולים ומתנדבים מארצות הברית. הספינה הגיעה ב-20.8.1948. הממשלה תבעה למסור את כל הנשק לידיה בהתאם להסכם שנחתם ב-1.6.1948. האצ"ל הציע חלוקה לפיה עיקר הנשק יחולק ליחידות האצ"ל בירושלים ולכוחות האצ"ל בצבא והיתרה תימסר לצה"ל כולו. בגין טען שירושלים טרם נכללה באותה תקופה במדינה העברית והיה לה מעמד של גוף נפרד שבו משטר בינלאומי, ולכן פעילות המחטרות בתוך ירושלים לא נאסרה. בן גוריון הסכים להעברת הנשק לכוחות האצ"ל בירושלים אך סירב לדרישת בגין להעברת 80% של שאר הנשק לכוחות האצ"ל בצבא. ערב הגעת הספינה ערקו מאות חברי אצ"ל מצה"ל ונהרו לכפר ויתקין להשתתף בפריקה בראשם מנחם בגין וחבריו במפקדה. בקרב מנהיגי המדינה ומפקדת הצבא התעוררו חששות בדבר כוונת הפורשים להתמרד בכוח הנשק ולתפוס את שלטון המדינה. הממשלה יפתה את כוחו של בן גוריון לפעול בהתאם לחוק. רוב הנשק והמתנדבים הורדו בחוף ויתקין וחיל הים סגר על האנייה. קרב יריות פרץ על החוף וקורבנות נפלו משני הצדדים. למחרת נכנעו אנשי אצ"ל במקום. אבל, השלב הטרגי פרץ כשהגיעה אלטלנה לחוף תל אביב ועלתה על שרטון סמוך לחוף. משלא הסכימה האנייה למסור את עצמה והנשק, הוחלט להפעיל כוח צבאי נגדה. בן גוריון הורה להפגיז את האנייה. 16 מאנשי אלטלנה ו-3 מחיילי צה"ל נהרגו.

הנימוקים של בן גוריון:

1. נשק לאצ"ל פירושו חידוש הפלגנות ביישוב ופגיעה בממלכתיות המדינה: בן גוריון היה ממלכתי ולכן ראה ב"אלטלנה" גורם מפלג מסוכן שעלול לעורר מחדש את פעילות המחתרות, ומכאן סכנה גדולה למדינה.
2. נשק לאצ"ל פירושו פגיעה בסמכות הפיקוד העליון של צה"ל והחלשתו. עוד באותו יום פתח שירות הביטחון במצוד אחר ראשי האצ"ל ומפקדיו. בגין לא נלכד. רוב רובו של היישוב עמד מאחורי החלטות הממשלה. בעקבות פרשת אלטלנה פורקו 3 הגדודים של האצ"ל שצורפו לצה"ל כיחידות עצמאיות וכל אנשיהם חולו מחדש לצה"ל באופן אישי וב-29.6.1948 נשבעו החיילים אמונים לצה"ל.

2. פירוק הלח"י:

ארגון הלח"י התפרק רשמית ב-28.5.1948 עם מתן הפקודה של מפקד הלח"י נתן ילין מור. כמעט כל אנשי הלח"י צורפו ביוני 1948 לצה"ל, מלבד בירושלים ששם המשיכו אצ"ל ולח"י להיות יחידות עצמאיות משום שהעיר היתה במעמד בנל"א. לאחר רצח ברנדוט ב-17.9.1948 (הרוזן השבדי ברנדוט נשלח מטעם האו"ם לארץ כדי להשיג פשרה בין הכוחות הלוחמים. במסגרת תכנית ברנדוט ירושלים תהיה עיר בנל"א) הורה בן גוריון לפרק את הלח"י בירושלים, להחרים את נכסיו לאסור את אנשיו. הארגון הוכרז כלא חוקי.

3. פירוק מטה הפלמ"ח

פירוקם של הארגונים הפורשים – אצ"ל ולח"י – היה צפוי ומוכן מאליו. לא כן פירוק הפלמ"ח שהיה כרוך בוויכוח ציבורי ער ונוקב. זאת משום שהפלמ"ח לא היה ארגון פורש, הוא היה חוד החנית של ארגון ההגנה והיה מזוהה עם היישוב כולו. בפלמ"ח היו גלומים מיטב הערכים של תנועות הנוער החלוציות ביישוב וגם מסורות צבאיות וחברתיות שאותן ביקש בן גוריון להנחיל לצה"ל כולו. הפלמ"ח היה הכוח המגויס והמאומן של ההגנה שהוקם במלחמת העולם השנייה בו היו מיטב הנוער, חברי קיבוצים ומושבים ונוער עירוני אידיאליסטי שהשתייך למחנה העבודה. בר יגאל אלון מפקד הפלמ"ח טען כי הפלמ"ח הינו כוח צבאי מעולה וחובה לשמור על רוחו ומורשתו.

פירוק הפלמ"ח:

זמן קצר לפני שהחלה מלחמת השחרור הגיע בן גוריון למסקנה שימי ההגנה חלפו ומה שהתאים לתקופה קודמת אינו מתאים למציאות החדשה. ההגנה צמחה והתפתחה מתוך המציאות והצרכים הביטחוניים של היישוב בשנים שקדמו להקמת המדינה. היא הוקמה ע"י הסתדרות ורוב מפקדיה היו שייכים לתנועת הפועלים, אבל משעה שקמה המדינה השתנתה המציאות: מדינה נלחמת על חייה זקוקה לצבא ממלכתי, עממי, גדול ומודרני הנתון למרות הממשלה. לכך לא התאים הפלמ"ח שבעיניו היה מעין כוח פרטיזני. הפלמ"ח אינו צבא של ממש. צבא בעיני בן גוריון צריך שיהיה מסגרת מקצועית מסודרת והירארכית.

לגבי בן גוריון כשהגיעו לשאלת פירוק הפלמ"ח, אין צבא בתוך צבא, ההיגיון הממלכתי דורש צבא אחיד, ולכן צריך הפלמ"ח להתפרק. היו קולות מחאה של הנהגת מפ"ם וראשי הפלמ"ח אך לא היה מאבק של ממש סביב עניין זה, למרות הצער והכאב. השיקול הממלכתי שבשמו פעל בן גוריון היה חזק פי כמה מהשיקול המפלגתי והתנועתי. בן גוריון רצה לראות בצבא לא רק מכשיר צבאי המיועד לשמירת בטחונה של מדינת ישראל אלא גם מכשיר חלוצי שבאמצעותו ניתן יהיה לגייס את הנוער במסגרת גיוס חובה – לביצוע משימות התיישבות ובניין הארץ. ברוח הפלמ"ח, שילוב צבאיות וחלוציות, אימונים ועבודה חקלאית. הגורם הפוליטי – לפלמ"ח היה צביון פוליטי וזה פסל אותו בעיני בן גוריון שדגל בצבא סדיר ממלכתי. בן גוריון ביקש דה-פוליטיזציה של צה"ל, ואילו הפלמ"ח נולד וגדל והיה יציר כפיה של אחדות העבודה, מפקדי הפלמ"ח באו משורות מפ"ם (ב-1944 הייתה פרישה של אחדות העבודה ממפא"י והם התמזגו ב-1948 עם השומר הצעיר) שבנושאים רבים היו אופוזיציה לבן גוריון, שנטה לזהות את מפקדי הפלמ"ח עם מפ"ם ולכן לא היה מקום במדינת ישראל ל"צבאות פרטיים". מפ"ם לא התנגדה לצה"ל כצבא ממלכתי, אך דרשה את קיום הפלמ"ח.

השלב השני של המלחמה : מ-15 במאי 1948 ועד לחתימה על הסכמי שביתת הנשק
הבלימה - תקופה שלישית: מראשית הפלישה של צבאות ערב ועד תחילת ההפוגה
הראשונה (מה-15 במאי 1948 ועד 11 ביוני 1948):

היזמה בידי הערבים – החודש הקשה מכולם

למחרת הכרזת העצמאות, בשבת ה-15 במאי 1948, פתחו חמישה צבאות ערביים במתקפה כוללת על מדינת ישראל. בשלב זה היזמה הייתה בידי צבאות ערב: הצבאות הפולשים ממצרים, סוריה, לבנון, עבר הירדן ועיראק היו צבאות סדירים, לרשותם עמדו כוחות שריון, ארטילריה ואוויר. מולם ניצב הכוח הישראלי, שציודו וחימושו נפלו מאלה של הפולשים. כוחות המגן היהודיים נערכו לבלימה. חלק חשוב בבלימה נטלו היישובים שמגניהם עמדו מול התקפות כוחות עדיפים, עיכבו את התקדמות הצבאות הערבים (יד מרדכי, נגבה, דגניה, משמר הירדן, גשר ועוד) ורק אחדים מהם ננטשו ונפלו לידי האויב (כמו: מסדה ושער הגולן מול הסורים, בית הערבה, עטרות ונווה יעקב מול הירדים, וניצנים מול המצרים). המערכה הקשה שהתנהלה לבלימת הפלישה של צבאות ערב מה-15 במאי ועד ה-11 ביוני (ההפוגה הראשונה) לוותה בכישלונות להגנה/צה"ל ובאבדות רבות: היישובים יד מרדכי וניצנים נפלו בידי המצרים, משמר הירדן נפלה בידי הסורים, יישובי בית הערבה ומפעל האשלג והעיר העתיקה בירושלים נפלו בידי הלגיון, כולל עטרות ונווה יעקב ליד ירושלים. התקפות הנגד על לטרון נכשלו. הנגב נותק מן השפלה ו"צבא ההצלה" של קאוקג'י חנה במרכז הגליל התחתון. ולמרות זאת בארבעת השבועות הראשונים השיגו כוחות צה"ל הישג אדיר – הם הצליחו, במאמץ רב, לבלום את צבאות ערב. בלימה זו הנחיתה מכה פסיכולוגית קשה על הפיקוד הבכיר של צבאות ערב הפולשים והביאו אותו

להורות לפיקודיו בשטח לעצור! הערבים לא הצליחו להביא לידי ביטוי את יכולתם ויתרונם ולא פעלו לפי תכנית אחת ותחת פיקוד אחיד.

סיכום – הקשיים שהיו למדינת ישראל בלחימה נגד צבאות ערב עד להפוגה הראשונה:

- צבאות ערב היו צבאות סדירים ומאומנים, ואילו צה"ל רק החל להתארגן כצבא אחיד. חייליו היו מותשים מהקרבות של החלק הראשון במלחמה (לפני הפלישה) או חיילים שהיו עולים חדשים שעברו אימון מזרח ושטחי.
- עדיפות של צבאות ערב מבחינת חימוש: טנקים, תותחים, כלי רכב משוריינים, חיל אוויר פעיל של מצרים ושל סוריה.
- צה"ל נאלץ לפצל את כוחותיו ולהילחם בכמה חזיתות, עקב הפלישה מכיוונים שונים. אזורים ויישובים יהודים רבים עדיין היו מנותקים (גם לאחר תכנית ד') והיה צורך לשלוח אליהם כוחות
- שטחי המדינה הרצופים היו מפותלים מאד, קשים להגנה, והיו בהם יישובים ערבים עוינים. קושי כלכלי: רוב כוח העבודה היה מגויס לצבא: הוצאות כבדות לצבא, ניתוק המטבע הארץ-ישראלי מהשטרלינג, עם עזיבת הבריטים את הארץ.
- הצורך להתמודד תוך כדי המלחמה עם משימות כבדות נוספות: קליטת עלייה, מתן שירותים לאוכלוסייה וביסוס המנהל והממשל דרך עזיבת הבריטים את ארץ ישראל.

ההפוגה הראשונה (11 ביוני 1948 – 9 ביולי 1948):

האו"ם גילה מעורבות בבעיית ארץ ישראל, ועצרת האו"ם מינתה את הרוזן השוודי – ברנדוט – כמתווך מטעם האו"ם, כדי שיפעל להפסקת אש ויסייע במציאת פתרון של שלום. ביוזמת האו"ם ובתיווכו של ברנדוט הסכימו הצדדים להפוגה, וזו נכנסה לתוקפה ב-11 ביוני לפרק זמן של ארבעה שבועות, שבמהלכם ייעשה מאמץ מדיני להגיע להסדר. ימי ההפוגה נוצלו להתארגנות, לצבירת כוח, לאימונים, לקליטת הנשק שהגיע בעיקר מצ'כוסלובקיה ולתכנונים מבצעים לקראת חידוש הקרבות, מתוך כוונה ליטול את היוזמה. בימי ההפוגה הועברה לירושלים אספקה של מזון, דלק, נשק ותחמושת. בן גוריון סבר כי "המלחמה על ירושלים היא מלחמה על הארץ" והבהיר שמבחינה מדינית יש למנוע מצב שבו רבים יעזבו את העיר ויעדיפו לעבור אל השפלה. בתקופה זו גם הרחיב צה"ל את שורותיו וגייס את אנשי גח"ל ומח"ל, שהוסיפו עוצמה רבה לכוחותיו (13 אלף אנשי גח"ל – גיוס מחו"ל – רובם בעלי כושר קרבי אך ללא הכשרה מתאימה וכן אנשי מח"ל – מתנדבי חוץ לארץ – מתנדבים מארה"ב, קנדה, אוסטרליה ועוד חלקם טייסים שהעניקו סיוע רב לצה"ל). ביחידות נערכו טקסי שבועת האמונים לצה"ל. המאמצים המדיניים לא נשאו פרי, וברור היה כי הקרבות יתחדשו בתום ההפוגה, ב-9 ביולי 1948. בתקופה זו התרחשה "פרשת אלטלנה".

"תכנית ברנדוט הראשונה" – בתקופה זו פרסם הרוזן ברנדוט תכנית פשרה לפיה:

- המדינה היהודית תכלול את הגליל המערבי (שהיה בפועל בשליטת צה"ל) ובתמורה יעבור הנגב (מקו מג'דל – בית ג'וברין דרומה) לידי הערבים. לדעת ברנדוט מדובר בחילופים הוגנים, שכן הגליל המערבי נועד בשעתו להיות חלק מהמדינה היהודית. העיר ירושלים תהיה חלק משטח עבר הירדן, ולא עיר בינלאומית, כאשר ליהודים תהיה אוטונומיה בירושלים באותם אזורים שבהם הם מהווים רוב. תכנית זו לא זכתה להסכמה – יהודית וערבית.

תקופה רביעית: קרבות עשרת הימים: 9 ביולי 48 - 19 ביולי 48 (היוזמה בידי היהודים)

ב-9 ביולי התחדשו הקרבות ובמשך עשרה ימים התנהלה לחימה עזה בכל הגזרות – כשהיוזמה הייתה בעיקר בידי צה"ל. ימים אלו כונו "קרבות עשרת הימים". המטרה של צה"ל היא להדוף את הצבאות הפולשים ולשחרר, בשלב הראשון את כל השטחים שיועדו למדינה היהודית על פי תכנית החלוקה של האו"ם. משהושג יעד זה באופן הדרגתי ובקרבות קשים, הורחבה המלחמה ונכבשו גם אזורים נוספים במטרה ליצור רצף טריטוריאלי. בחזית הצפון. פעלו כוחות צה"ל נגד "צבא ההצלה" של קאוקג'י ונגד הצבא הסורי בגזרת משמר הירדן נערך מבצע "ברוש" במטרה לחסל את ראש הגשר הסורי ממערב לירדן, עד ההפוגה התנהלה לחימה עזה סביב משמר הירדן. משלטים עברו מיד ליד והניסיון לחסל את ראש הגשר הסורי נכשל, אך גם הניסיון הסורי לפרוץ מערבה לכיוון ראש פינה – נבלם. בגזרת ג'נין תקפו העיראקים, ובלחץ ההתקפה נסוגו כוחות צה"ל מרמת ג'נין וייצבו קו חדש על הגלבע.

בחזית המרכז נערך המבצע הנרחב ביותר - מבצע "דני" שמטרתו היו להרחיק את איום הלגיון מתל אביב, להרחיב את הפרוזדור לירושלים ולהקל את הלחץ מעל ירושלים. כוח בן חמש חטיבות, הכוח הצבאי הגדול ביותר שרוכז עד אז, בפיקודו של יגאל אלון, הצליח לכבוש את רמלה ולוד באמצע יולי 1948, וכן את ראש העין ומגדל צדק, ולפרוץ מסדרון לירושלים על ידי כיבוש שער הגיא. כוחות נוספים כבשו שכונות מסביב לירושלים. שני ניסיונות לכבוש את לטרון נכשלו, ומתחם זה נשאר בידי הלגיון עד מלחמת ששת הימים ב-1967. עם זאת, השטח שבידי ישראל גדל מאוד ונתפס גם נמל התעופה בלוד.

בחזית הדרום לא תוכננו מבצעים התקפיים נרחבים. המצרים הקדימו ותקפו כבר ב-8 ביולי, יממה לפני תום ההפוגה, במגמה להרחיב את המערך שלהם בצומת הדרכים לנגב – "צומת גבעתי" ולהשתלט על המרחב מנגבה צפונה. בשלב הראשון נחלו המצרים הצלחה וכבשו מספר משלטים שהרחיבו את אחיזתם ב"הצומת". ניסיון צה"ל להשתלט על אזור הצומת לא הצליח לאחר שנכשלה ההתקפה על משטרת עיראק-סוידאן (נערכו 8 התקפות על המשטרה עד שנכבשה). במשך "עשרת הימים" תקפו המצרים את היישובים בנגב, אך אלה עמדו והדפו את ההתקפות. הישגם היחיד של המצרים היה בהשתלטות על כפר דרום, לאחר שהיישוב פונה בלילה האחרון להפוגה. בתום הקרבות נבלמה התקדמות המצרים צפונה בנגב, שנשאר מנותק.

משמעות והשלכות קרבות "עשרת הימים"

1. שינוי תכנית ברנדוט – הרוזן ברנדוט נאלץ לשנות את תכניתו המקורית. הוא עדיין טען שהנגב צריך להיכלל כולו במדינה ערבית-ירדנית, אך שינה את תכניתו לגבי מעמדה של ירושלים. כעת הוא הציע כי ירושלים לא תהיה חלק מן המדינה הערבית אלא עיר בינלאומית. גם הצעה זו לא התקבלה על דעת היישוב. (בהמשך- יירצח)
2. חידוש השיחות הדיפלומטיות עם עבדאללה, מלך ירדן – בעקבות הצלחת הכוחות הישראליים במרחב ירושלים, הגיע עבדאללה למסקנה שיש לחדש את המשא ומתן הדיפלומטי. הוא הבין כי יחסי הכוחות נוטים לטובת הישראלים, לכן ביקש להבטיח את האינטרסים שלו בארץ ישראל המערבית – בעיקר מול האיום המצרי מדרום והעיראקי מצפון. הגישושים בין שני הצדדים לא הניבו מאומה, אך הם היוו פתח למשא ומתן מאוחר יותר, שהביא ליציאת הלגיון הערבי מן המלחמה.
3. הישגים צבאיים – כוחות צה"ל הצליחו למנוע את ניסיונות המצרים להרחיב את שליטתם בנגב, צה"ל כבש את הגליל התחתון ולהרחיב את המסדרון לירושלים.

סיכום – ההישגים של צה"ל בקרבות "עשרת הימים"

השתלטות על הגליל התחתון כולל נצרת ושפרעם (מבצע דקל).
כיבוש המרחב שבין ראש העין ועד רחובות, כולל פרוזדור ירושלים הדרומי (מבצע דני).
השתלטות על שכונות נוספות בירושלים המערבית.
המתקפות נגד צבא סוריה וצבא מצרים אמנם כשלו, אך מנעו את התקדמותם.
בקרבות "עשרת הימים" צה"ל גובש ופעל בשילוב יחידות גדולות, כדי להכריע את המערכה.

ההפוגה השנייה: החל מ-19 ביולי 1948

ב-19 ביולי 1948 נכפתה ההפוגה השנייה על הצדדים מכוח ע"י מועצת הביטחון של האו"ם וקראה לצדדים להיכנס למשא ומתן על שביתת נשק ועד אז לשמור על ההפוגה הערבים לא הסכימו.

ב-17 בספטמבר, רצחו שלושה חברי לח"י מירושלים את הרוזן ברנדוט, המתווך מטעם האו"ם.

ההפוגה שנכפתה השאירה את המצב ללא הכרעה במלחמה – מצב לא נוח מבחינתה של מדינת ישראל. צבאות ערב היו עדיין בתחום ישראל. הסדר מדיני לא נראה בטווח מידי וההפוגה לא אפשרה מבצעי הכרעה צבאיים. בתקופה זו לא התנהלה לחימה רצופה, אך נערכו מספר מבצעים ביוזמת צה"ל במגמה להשיג הכרעה. כשם שההפוגה הראשונה נוצלה להתארגנות וצבירת כוח, כך יכולה הייתה ההפוגה השנייה להביא לפגיעה בכוחו הצבאי והמשקי של היישוב. הפוגה זו הייתה עלולה לסייע לצבאות ערב להתאושש ולכן מיהר צה"ל לסיימה ותקף את הצבא המצרי בנגב.

הגורמים לניצחון צה"ל ומדינת ישראל במלחמה

- מנהיגותו של בן גוריון שהוכיח את אומץ ליבו ונחישותו, ידע להכריע ולקבל החלטות גורליות.
- רמת פיקוד גבוהה של מפקדי צה"ל – מהצבא הבריטי, הבריגדה וחלקה התחנכה ב"הגנה" רוח לחימה למופת: אומץ לב, תושייה, רוח לחימה, כושר אלתור, גיבוש ואסטרטגיה נכונה. כוח לחימה: הגדלת מצבת כוח הלחימה עד כדי שוויון (חוק שירות חובה, מח"ל וגח"ל).
- אספקה של נשק מחו"ל באמצעות רשת מסועפות באירופה ובארה"ב שרכשה נשק ותחמושת.
- ניסיון קרבי לצה"ל – לרבים מחיילי צה"ל היה וותק וניסיון קודם שנצבר במהלך לוחמה במסגרת הצבא הבריטי בתקופת מלחמת העולם השנייה.
- האסטרטגיה היישובית – היישובים ריתקו את כוח האויב. בלמו את המצריים בנגב, נלחמו בגליל העליון והתחתון מול "צבא ההצלה" והצבא הסורי, והם בלמו את הכוח העיראקי.

חסרונות הערבים:

- חוסר תיאום אסטרטגי בין צבאות הערביים הלוחמים – אי תכנון מקיף של מטרות הלחימה.
- אין פיקוד עליון משותף אחד ומרכזי לצבאות ערב – כל אחת מן המדינות פעלה בנפרד. חוסר התיאום ביניהן, שנבע מהיעדר פיקוד אחיד, אפשר לצה"ל לנצל את נקודות התורפה. אין מטרה משותפת – אינטרס אנוכי של צבאות ערב.
- לא הייתה זו מלחמת קיום – חיילי מדינות ערב לא נלחמו על חירותם. הם אולצו להילחם ועובדה זו ריפתה את כוח עמידתם והביאה לחוסר מוטיבציה.
- אי מיצוי הפוטנציאל בכוח אדם – מדינות ערב גייסו צבאות קטנים יחסית לגודל האוכלוסייה (מחשש לתסיסה חברתית). לעומת צה"ל שהצליח במהלך המלחמה לגדול באופן משמעותי, ולקראת סוף המלחמה מנה כמאה אלף חיילים (שירות חובה, הגיוס מחו"ל ומתנדבי חו"ל).
- כישלון המודיעין הערבי – הזלזול של הערבים באויב היהודי מנע מהם לבדוק את איכות צבאו, ולעקוב אחרי תנועותיו. לעומתם, יעילות המודיעין הצהלי היה גורם מרכזי בניצחוננו.

תוצאות עיקריות של מלחמת העצמאות:

- מדינת ישראל קמה תוך כדי המלחמה. היא הפכה לעובדה קיימת ועשרות מדינות הכירו בה.
- תוך כדי המלחמה התגבש צה"ל: "ההגנה", אצ"ל, לחי והפלמ"ח התמזגו לצבא אחיד ממלכתי ומודרני.
- ארץ ישראל המנדטורית התחלקה ל-3 חלקים: (א) מדינת ישראל – ששטחה היה כ-20,000 קמ"ר (פי 4 מהשטח שהיה ברשות היהודים עם פרוץ המלחמה). (ב) הגדה המערבית (אזורי יהודה ושומרון, כולל מזרח ירושלים) – שסופחה לירדן ותושביה זכו לאזרחות ירדנית. (ג) רצועת עזה – שבה קם ממשל צבאי מצרי, שתושביה לא זכו לאזרחות מצרית.
- מלחמת העצמאות הסתיימה בשנת 1949 עם החתימה על הסכמי שביתת הנשק עם מדינות ערב: (1) הסכם שביתת הנשק עם מצרים נחתם באי רודוס בתיווך האו"ם בפברואר 1949. (2) בסוף מרס 1949 נחתם בראש הנקרה הסכם שביתת הנשק עם לבנון. (3) באפריל 1949 נחתם ברודוס ההסכם עם ירדן. (4) וביוני 1949 נחתם ההסכם עם סוריה.
- ישראל סיימה את המלחמה בשליטה על שטחים רבים, מעבר לאלה שנקבעו בתוכנית האו"ם מנובמבר 1947 – הגליל המערבי והעליון, אזורים חשובים בגבול עם ירדן, מערב ירושלים והדרך אליה, ואזור באר שבע שהיו מחוץ למדינה היהודית על פי תכנית ה"חלוקה". שטח טריטוריאלי רצוף וירושלים הוכרזה כבירת ישראל בניגוד להחלטת האום.
- ירדן זכתה בשליטה על יהודה, שומרון ומזרח ירושלים (כולל המקומות הקדושים). מצרים קיבלה את רצועת עזה וזכויות בניצנה. סוריה נסוגה, אך עם הסדרים לזכויות מים עם ישראל. ישראל וירדן סיפחו את השטחים שכבשו.
- ב-20 חודשי המלחמה נפלו 4074 חיילים ו-2000 אזרחים בקרבות.
- הניסיון להשיג הסכמי שלום עם מדינות ערב נכשל, ותוך זמן קצר הפרו הערבים את כל הסכמי שביתת הנשק.
- היווצרות בעיית הפליטים הפלסטינים: המפסידים הגדולים של המלחמה היו הפלסטינים, שנותרו ללא מדינה ועם מאות אלפי פליטים עקב בריחת תושבי 350 כפרים ותושבי הערים המעורבות כמו חיפה ויפו.